

TÜRK DİLİNİN SADELEŞMESİ ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

Erdem KONUR (1)

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'de yayımlanmış makaleler ve kitaplar esas alınarak, Türkçe'nin sadeleşme süreci ve dilde sadeleşme hareketi üzerine bir bibliyografya denemesi yapılmıştır. Çalışmamızda, sadeleşme konusunda çalışan araştırmacıların işini kolaylaştırmak hedeflenmiştir.

Makalemizde ilk önce Türk dilinin tarihsel serüvendeki durumu hakkında kısa bilgi verilmiştir. İki bölümünden oluşan çalışmanın birinci bölümünde makaleler, ikinci bölümünde ise kitaplar yer almaktadır. Çalışmamızdaki yayınlar, bu konu hakkında yapılan çalışmaların bütününe kapsamamaktadır. Gerek Türkiye, gerekse de Türkiye dışındaki kaynakların da taranması, bu alandaki eksikliği şüphesiz giderecektir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyografya, Dilde Sadeleşme, Türkçenin Sadeleşme Hareketi

GİRİŞ

Dilin gereksiz ve karmaşık sözcüklerden arındırılarak herkesin konuştuğu ortak ve anlaşılır bir dil üretmesine, dilde sadeleşme denir. Türk dilinin yazılı ilk örneklerindeki (2) sözcükleri incelediğimizde, söz varlığının büyük bölümünün Türkçe kökenli olduğunu ve bu yazılı örneklerde oldukça sade bir dil kullanıldığı görmekteyiz. Köktürklerden sonra kurulan, Uygurlar devleti döneminde Türkler birçok kültür ile etkileşim içine girmişler, bu durum dilin yapısında da kendini göstermiştir. Uygurlar döneminde yapılan gerek din değişikliği, gerekse medeniyet değişikliği dili de etkilemiştir. Uygurların yeni dinlerine (Budizm, Maniheizm vb.) ve yeni

medeniyetlerine ait terminolojiler incelendiğinde bu terminolojinin büyük bir bölümünün alıntı kelimelerden olduğu görülmektedir. Yine bu dönemde, değişik kültürlerle etkileşimle birlikte, dilimize ilk kez yabancı kaynaklı kelimeler girmeye başlamıştır. Sanskritçe, Soğdça, Toharca, Çince kelimeler bunlardan bazlarıdır.

İlerleyen yıllarda, Karahanlıların İslamiyet'i kabulüyle birlikte; Türk diline, İslamiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in dili Arapçadan ve gelişmiş bir edebiyata sahip olan Farsçadan birçok kelime girmiştir. Özellikle Oğuz Türklerinin dili olan Batı Türkçesi döneminde Arapça ve Farsçadan alıntılar hızlanmış ve Batı Türkçesine birçok alıntı kelime girmeye başlamıştır. Türk diline giren alıntılar, sadece Arapça ve Farsça sözcükleri değil, bu dillere ait gramatik unsurları (tamamlamalar vb.) da kapsamıştır.

Batı Türkçesinde Türkçe'den başka bir yabancı unsurlar vardır. Bu unsurlar çaplı Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerdir. Türklerin İslam kültürü çerçevesine girmeleri dolayısıyla Türkçe'ye sokulan Arapça ve Farsça unsurlar, Türkçeyi Eski Türkçeden sonra, yeni yazı dilleri devresinde istilâya başlamış, bu istilâ bilhassa Batı Türkçesinde korkunç bir gelişme göstererek birkaç asır içinde Türkçeyi ädeten tanınmaz bir hale getirmiştir. (3)

Osmalı devletinde özellikle XIX. yüzyilda yetişen aydınlar ilk kez Türk dilinin sadeleşmesi üzerinde dumuş ve fikir beyan etmişlerdir. Tanzimat aydınlarının dilde sadeleşme üzerine eğilmelerinin bir başka nedeni de edebiyatı halkı aydınlatmada araç olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim halka bir şey

EDEBÎ YÂD VE SANAT AKADEMİSİ

öğretmenin yolu, sade bir dilden geçmektedir. Tanzimat aydınlarından olan İbrahim Şinasi Efendi, Ahmed Mithat Efendi gibi isimler, Türk dilinin halkın anlayamayacağı şekilde alıntı kelimelelere sahip olduğunu, bu yüzden dilin

sadeleşmesi gerektiğini vurgulamış ancak dilde sadeleşme hareketinde başarılı olamamışlardır.

Dilde sadeleşme hareketinde, asıl başarıyı, Genç Kalemler dergisi etrafında toplanan, Ziya Gökalp ve arkadaşları sağlamıştır.

Milli Edebiyat ve Yeni Lisan Hareketi'nin açmış olduğu çığırda özellikle dil üzerinde milli bir siyaset benimsendi. Dönemi için söz konusu edilen bu duyarlılıklar sonraki yıllarda da etkisini sürdürdü ve Cumhuriyetle birlikte resmi dil politikası olarak icra edildi. Mevcut durumun iyileştirilmesi ihtiyacından doğan bu hareket zamanla politik bir yaklaşımı da dönüştürdü.

Yukarıda kısaca bahsettiğimiz Türkçe'nin tarihsel gelişimi içindeki durumu ve dilde sadeleşme hareketini kısaca bu şekilde özetleyebiliriz. Makalemizin amacı, Türkçe'nin dilde sadeleşme hareketiyle ilgili yapılan çalışmaların bibliyografyalarını vermek olduğu için, yukarıdaki açıklamaları yeterli görüyoruz. U makalede, Türk dilinin sadeleşme tarihiyle ilgili yapılan çalışmalar (kitap ve makale) yer verecek ve bu çalışmaların bibliyografi şeklinde okuyucuya sunacağız. Böylece okuyucu ve araştırmacılar Türk dilinin sadeleşme hareketiyle ilgili birçok kaynakçaya ulaşmış olacaktır. Çalışmamızdaki yayınlar, bu konu hakkında yapılan çalışmaların bütününe kapsamamaktadır. Gerek Türkiye, gerekse de Türkiye dışındaki kaynakların da taraması, bu alandaki eksikliği şüpheşiz giderecektir.

I. MAKALELER

•AKALIN, Şükri Halîk (2011), "Yeni Lisan Hareketinin Yüzüncü Yılında Türkçe", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi Özel Sayısı, C: CI, S: 715, sf.3-10.

•ALDAN, Mehmet (1986), "Dilde Sadeleşme ve İspartalı Hakkı", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: LI, S: 411, s. 225-234.

•ARGUNŞAH, Mustafa (2012), "Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçe'nin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, sf. 1-12.

•DAŞDEMİR, Muharrem (2013), "Çağdaş Dil Biliminin Işığında Yeni Lisan Hareketi ve Türk Dil Devrimi'nin Karşılaştırılması", TEKE Dergisi, Sayı: 2/3, sf.53-58.

•DİZDAROĞLU, Hikmet (1960), "Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Eşreleri [Agâh Sun Levend], (Kitaplar - Tenkit)", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: X, S: 109, sf. 36-38.

•GÖZAYDIN, Nevzat (1992), "Refîk Halid Karay ve Dilde Sadeleşme", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: 1992/1, S: 433, sf. 805-814.

•GÜZEL, Abdurrahman (1988), "Halk Şairlerimizde Türk Dili Şauyu" Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: LV, S: 435, s. 130-138.

•HARMANCI, Esat (2010), "Yeni Lisan'dan Bugüne Değişen Dilde Millilik Algısı", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, sf. 121-132.

•İMER, Kamile (1973), "Türk yazı dilinde dil devriminin başlangıcından 1965 yılı sonuna kadar özleşme üzerine sayma dayanan bir araştırma", Türkoloji Dergisi, sayı:1, cilt V, 1973, sf.175-190

•İZ, Fahri (2003) "Hepimizin Türkçesi", Türkçük Bilgisi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 27/11.

•KISSLING, Hans Joachim (1952), "Yabancı Dergilerde Bahsi Geçen Türkçe

EDEBİ YÂD VE SANAT AKADEMİSİ

Kitaplar [Agâh Sun Levend: Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safları], (Kitaplar - Tenkit), Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: I, S: 10, sf.599-600.

• KORKMAZ, Hüsnâ (2013), "Türkçeleşme ve Mehmet Emin Yurdakul'un Türkçe Şiirleri", Atatürk Üniversitesi Türkçestan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 49, sf.39-54.

• KORKMAZ, Zeynep (2000), "Batı Dilleri ve Türk Dili Grameri Üzerindeki Etikeleri", Türk Dili Araştırmaları Yılığı Belleten, sf. 49-54.

• KORKMAZ, Zeynep (2003), "Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Dili Alanında Yaşanan Gelişmeler", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: LXXXVI, S: 622, sf.299-357.

• KORKMAZ, Zeynep (1973), "Dilde doğal gelişme ve devrim açısından Türk Dil Devrimi", Türkoloji Dergisi, c. V/1, 1973, s. 97-114

• MAZIOĞLU, Hasibe (1965), "Divan Edebiyatında Sadeleşme Akımı", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: XIV, S: 165, sf. 607-612.

• ÖZDEMİR, Numan(1972), "Aktarmalar: Dilde Sadeleşme", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: XXVI, S: 251, sf.463.

• ÖZKIRIMLI, Atilla (1972), "Bir Gelişimin Tarihi [Agâh Sun Levend: Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri]", (Kitaplar - Tenkit), Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: XXVI, S: 250, sf. 370-373.

• SERTKAYA, Osman Fikri (2001), "Atatürk ve Türk Dili", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: 2001/II, S: 599, sf. 549-563.

• YETİŞ, Kazım (2006), "Atatürk Dönemi Basımında Türk Dili", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: XCII, S: 655, sf. 115-120.

• ERCİLASUN, Hamza (2004), "Doğru Yazalım Doğru Konuşalım (Enderuncular, tasfiyeciler, yeni lisancılar, tabii tekâmulcular, öz Türkçeciler, uydurmacılar üzerine)", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, C: LXXXVIII, S: 632, sf. 143-146.

II. KİTAPLAR

• ARGUNŞAH, Hülya ve KARABURGU, Oğuzhan (2011), "100.Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri", Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

• AKSOY, Ömer (1968), "Gelişen ve Özleşen Dilimiz", TDK Yayınları.

AKSOY, Ömer (1969), "Özleştirme Durdurulamaz", TDK Yayınları.

• ARSAL, Maksudi (1930), "Türk Dili İçin", Türk Ocakları İlim ve Sanat Neşriyatı.

• DEMİRAY, Kemal (1972), "Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılık Kılavuzu", TDK Yayınları.

• DILAÇAR, Ağop (1963), "Atatürk ve Türk Dili", TTK Yayınları.

• DİLÇİN, Cem (1974), "Cumhuriyet Döneminde Yeniden Canlandırılan Türkçe Sözcükler", Cumhuriyetin 50. Dönümü Anma Kitabı, sf. 99-103

• ERCİLASUN, A. Bican (2013), "Dilde Birlik", Akçağ Yayınları.

• HATİPOĞLU, Vecibe (?), "Dilin Gücü", sf.15-18

• İNAN, Afet (1969), "Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk El Yazları", TTK Yayınları, sf. 18.

• İMER, Kamile (1976), "Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi" TDK Yayınları.

• KAPLAN, Mehmet (1966), "Kültür ve Dil". -

• KIVILCIMLI, Hikmet (?), "Türkçe'nin Üreme Yolları ve Dil Devrimciliğimiz".

• KORKMAZ, Zeynep (1992), "Atatürk ve Türk Dili", TDK Yayınları.

EDEBÎ YÂD VE SANAT AKADEMİSİ

*KORKMAZ, Zeynep (1974), "Cumhuriyet Döneminde Türk Dilî", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

*LEVEND, Ağah (2011), "Türk Dilinde Sadeleşme Evreleri", Dil Derneği Yayınları.

*UÇMAN, Abdullah (1997), "Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa", Kitabevi Yayınları.

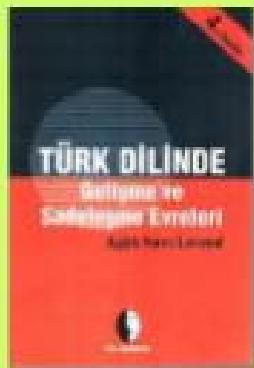
*ÖKSÜZ, Ziya (2016), "Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi", TDK Yayınları.

*ÖZDEMİR, Emin (1969), "Öz Türkçe Üzerine" TDK Yayınları.

*ÖLKER, Perihan (2016), "Tanzimat Basımının Dili", TDK Yayınları.

*PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1966), "Öz Dilimiz", TDK Yayınları.

*YÜCEL, Tahsin (2016), "Dil Devrimi ve Sonuçları", Can Yayınları.

Dipnotlar:

1. KONUR, Erdem, Marmara Üniversitesi Türkçiyat Araştırmaları Enstitüsü, erdem4022@mynet.com

2. Türkçe'nin bilinen ilk yazılı örnekleri, II. Köktürk döneminden kalan, Orthun Yazitları'dır.

3. Ergin, Muharrem, "Türkçe Dilinin Tarihi Gelişimi"

4. Harmancı, Esat, "Yeni Lisan'dan Bugüne Değişen Dilde Millilik Algısı", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2010, 121, 132.sf